

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2021

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

16/06/2021

ΘΕΜΑ Α

A1.α

1. Σ «πολιτικὴν γὰρ τέχνην οὕτω εἶχον, ἥς μέρος πολεμική»
2. Σ «Ζεὺς οὖν δείσας περὶ τῶ γενεὶ ἡμῶν μὴ ἀπόλοιτο πᾶν»
3. Λ «νενέμνηται δὲ ὧδε ἑῖς ἔχων ἰατρικὴν πολλοῖς ἰκανὸς ἰδιώταις, καὶ οἱ ἄλλοι δημιουργοί.»

A1.β.

1. αὐτῶν: αναφέρεται στο «θηρίων»
2. οὕτω: αναφέρεται στο «ὡς αἱ τέχναι νενέμνηται»

ΘΕΜΑ Β

B1.

Με βάση τον μύθο του Πρωταγόρα η Αιδώς και η Δίκη αποτελούν τα μέρη της πολιτικής αρετής. Σύμφωνα με τη μυθολογία, η Δίκη (ή Νέμεσις) ήταν η κόρη του Δία και της Θέμιδας, ενώ η Αιδώς ήταν σύντροφος της Δίκης και καθόταν σε θρόνο δίπλα στον Δία. Η Δίκη, που τη βοηθούσαν οι Ερινύες, επέβλεπε την τήρηση της ηθικής τάξης στον κόσμο και τιμωρούσε όσους επιχειρούσαν να την ανατρέψουν. Στο κείμενο δεν παρουσιάζονται όμως ως θεότητες, αλλά ως ηθικές ιδιότητες ή αξίες, που μοιράζονται και διδάσκονται στους ανθρώπους.

Ο Δίας, για να διασφαλίσει την προοπτική επιβίωσης των ανθρώπων που διέτρεχαν άμεσο κίνδυνο αφανισμού, αποφασίζει να τους προσφέρει τήν αιδῶ καὶ τήν δίκην. Έτσι, θα είναι δυνατή η συγκρότηση κοινωνιών και η περαιτέρω ανάπτυξη του πολιτισμού. Η ενέργεια αυτή του Δία δείχνει το ενδιαφέρον και τη φροντίδα του για τους ανθρώπους.

Αιδώς: είναι ο σεβασμός, το αίσθημα ντροπής του κοινωνικού ανθρώπου για κάθε πράξη που προσκρούει στον καθιερωμένο ηθικό κώδικα του κοινωνικού περιβάλλοντος. Η δράση της είναι ανασταλτική και αποτρεπτική και συμπίπτει με τη λειτουργία της ηθικής συνείδησης. Το συναίσθημα αυτό λειτουργεί και ως κίνητρο για την εκτέλεση του χρέους και του καθήκοντος που επιβάλλει η κοινωνία στα μέλη της, αφού με τον τρόπο αυτό αποφεύγεται η αγανάκτηση και η αποδοκιμασία των άλλων.

Δίκη: είναι το συναίσθημα της δικαιοσύνης, η ενύπαρκτη στον άνθρωπο αντίληψη για το δίκαιο και το άδικο, ο σεβασμός των γραπτών και άγραφων νόμων και των δικαιωμάτων των άλλων, καθώς και οι ενέργειες για την αποκατάσταση αυτών των δικαιωμάτων, όταν καταστρατηγούνται βάναυσα από κάποιον. Η δίκη εκδηλώνεται με τη δημιουργία και την τήρηση κανόνων δικαίου, την κατοχύρωση του δικαίου, του ορθού και του νόμιμου. Έτσι περιστέλλεται ο ατομικισμός και ο εγωισμός και εξασφαλίζεται η αρμονική κοινωνική συμβίωση.

Κάθε πολιτισμικά προηγμένη κοινωνία θεμελιώνεται στις αξίες της αιδούς και της δίκης. Οι αξίες αυτές είναι καθολικές και συνιστούν παράγωγα της εξέλιξης τόσο της ηθικής συνείδησης, όσο και του πολιτισμού που την εκφράζει και την κατευθύνει.

Να αξιοποιηθούν και τα σχόλια από τον φάκελο υλικού για τους όρους αιδώς και δίκη (σελ 62)

«ἴν' εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί»

Με τη φράση αυτή διατυπώνεται έξοχα η κοινωνιοπλαστική αποστολή της αιδούς και της δίκης. Χάρη στην αιδώ και στη δίκη εξασφαλίζεται η αρμονική συμβίωση μέσα στην πόλη, η συνοχή του συνόλου, η ισορροπία και η ευταξία. Με αυτές αναπτύσσονται μεταξύ των ανθρώπων σχέσεις φιλίας, συνεργασίας, αλληλεγγύης και αλληλοσεβασμού. Ειδικότερα η αιδώς οδηγεί σε ό,τι ονομάζεται «πόλεων κόσμοι», δηλαδή εμπνέει στους πολίτες κόσμια συμπεριφορά και συντελεί στην κατάκτηση της αυτονομίας τους, αναγκαία για την αρμονία της κοινωνίας. Η δίκη παραπέμπει στο «πόλεων δεσμοί», δηλαδή σε υπαγορεύσεις με τις οποίες οι πολίτες υποβάλλονται σε δεσμεύσεις της συμπεριφοράς τους, ώστε να επιβάλλεται η συνοχή της πολιτικής κοινωνίας. Η συμπληρωματική λειτουργία των δύο «δώρων» συνεπάγεται φιλίαν, που σημαίνει ηθική ενότητα της πολιτείας, σύμπνοια και ομόνοια των πολιτών, ώστε να συμβιώνουν αρμονικά.

Χρειάζεται βέβαια να διευκρινισθεί ότι οι δύο αξίες δόθηκαν ως πρότυπα που έπρεπε να κατακτηθούν από τους ανθρώπους με τη λογική και τον προσωπικό αγώνα. Άλλωστε ο Δίας, αν και κατείχε την πολιτική τέχνη, δεν τη δώρισε στον άνθρωπο. Αντίθετα δώρισε την αιδώ και τη δίκη για να εξοικονομήσει την πολιτική τέχνη μόνος του ο άνθρωπος με τον προσωπικό αγώνα του. Όταν οι άνθρωποι γνωρίσουν σε βάθος τις έννοιες αυτές, που προβάλλονται ως αιτήματα της ηθικής, και είναι σε θέση να τις πραγματώσουν στις σχέσεις τους, τότε η οργάνωση της πολιτικής κοινωνίας θα στηρίζεται σε αυτές. Η πολιτεία που θεμελιώνεται σε αυτές είναι δημοκρατική, γιατί ο αμοιβαίος σεβασμός και το αίσθημα δικαιοσύνης των πολιτών εμπεδώνει την εμπιστοσύνη μεταξύ τους και με την πολιτεία και εξασφαλίζει ισορροπία στις σχέσεις τους.

B2.

Η εντολή του Δία για την επιβολή θανατικής ποινής παρουσιάζεται με τις ακόλουθες γλωσσικές επιλογές:

α) Η χρήση ευθέως λόγου στην απάντηση του Δία (ἐπί πάντας ... ὡς νόσον πόλεως) προσδίδει με ζωντάνια και παραστατικότητα αυτούσια τα λεγόμενά του προκειμένου να μην παρερμηνευθούν.

β) Η χρήση προστακτικής «θές» καταδεικνύει με την απαιτούμενη αυστηρότητα την αναγκαιότητα εκτέλεσης της εντολής του, δεδομένου ότι απευθύνεται από την ύψιστη θεϊκή αρχή (Δίας) προς το κατεξοχήν εκτελεστικό του όργανο (Ερμής). Στο ίδιο πνεύμα της αυστηρότητας του Δία χρησιμοποιείται και η προστακτική «μετεχόντων».

γ) Η παρομοίωση όσων δε διαθέτουν την πολιτική αρετή με αρρώστια της πόλης (ὡς νόσον πόλεως) προβάλλει emphatically το μέγεθος του παραπτώματος όσων δεν κατέχουν την πολιτική αρετή και αιτιολογεί το μέγεθος της ποινής (κτείνειν).

δ) Με τον υποθετικό λόγο της απλής σκέψης (οὐ γάρ ἂν γένοιτο ... ἄλλων τεχνῶν) αποδίδεται η αιτία της εξαίρεσης της πολιτικής αρετής από τον καταμερισμό της εργασίας ώστε να αιτιολογηθεί στη συνέχεια η αυστηρότητα της ποινής.

Επιπλέον, η επανάληψη του επιθέτου πᾶς (πάντας – πάντες) παρουσιάζει emphatically την καθολικότητα της θεϊκής απαίτησης.

Ο Πρωταγόρας τελειώνει τον μύθο με τον Δία να επιβάλλει αυστηρά την ανάγκη της καθολικότητας της πολιτικής αρετής και μάλιστα με την ποινή του θανάτου δηλώνοντας έτσι την πολύ μεγάλη σημασία που δίνει στις αξίες της αιδούς και της δίκης για τη συγκρότηση και τη διατήρηση της πολιτείας. Η σημασία και η αυστηρότητα του νόμου του Δία τονίζεται από την επιβολή θανατικής ποινής («κτείνειν ὡς νόσον πόλεως») σε όποιον δεν συμμορφώνεται στις εντολές του. Η παρομοίωση όποιου δεν συμμετέχει στην πολιτική αρετή με αρρώστια της πόλης υποδηλώνει ότι αποτελεί κίνδυνο γι' αυτή και πρέπει να θανατωθεί για να διαφυλαχθεί η τάξη και η ισορροπία του συνόλου. Ο Δίας ζητάει το απόλυτο και το απαιτεί με αμείλικτη σκληρότητα. Επιπλέον η επιβολή της ποινής του θανάτου από τον Δία, και συνεπώς η αδυναμία του να εξασφαλίσει την καθολικότητά τους, δείχνει ότι οι αξίες της αιδούς και της δίκης δεν είναι έμφυτες, γιατί δεν αποτελούσαν γνώρισμα της αρχικής ανθρώπινης φύσης και ότι ο σκληρός νόμος που τις επιβάλλει είναι «έργο του χρόνου, της πικρής πείρας και της ανάγκης». Με αυτόν τον τρόπο οι πολίτες διαμορφώνουν κοινωνικοπολιτική συνείδηση και αναδεικνύονται υπεύθυνοι για τη χρηστή διοίκηση, αφού αυτή εξαρτάται από το δικαίωμά τους να έχουν βαρύνουσα άποψη για τη διαχείριση των δημόσιων υποθέσεων.

B3.

1. Λάθος (βλ. σχολικό βιβλίο σελ. 63: «Στην καταδίκη του ασφαλώς συνέβαλε και η υποψία ότι ο φιλόσοφος διαπνεόταν από αντιδημοκρατικά φρονήματα.»).

2. Λάθος (βλ. σχολικό βιβλίο σελ. 32: «Η αρχαία ελληνική θρησκεία δεν είχε ούτε ιερό βιβλίο ούτε δόγμα (άρα ούτε και αιρέσεις) ούτε ιερατείο με ειδική αποστολή τη μεσολάβηση μεταξύ θεών και ανθρώπων.»).

3. Σωστό (βλ. σχολικό βιβλίο σελ. 35: «Το ταξίδι αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό και για την πνευματική εξέλιξη του Πλάτωνα, αφού τότε ήρθε σε επαφή με τον Πυθαγορισμό και τον εξέχοντα εκπρόσωπό του, τον Αρχύτα τον Ταραντίνο.»).

4. Σωστό (βλ. σχολικό βιβλίο σελ. 35: «Σημαντικότερη πηγή πληροφοριών για την ζωή του Πλάτωνα είναι ένα κείμενο του ίδιου, η 7η Επιστολή του, ένα γράμμα προς του Συρακούσιους φίλους του, το οποίο αποτελεί ένα είδος αυτοβιογραφίας.»)

5. Λάθος (βλ. σχολικό βιβλίο σελ. 51: «Η φωτιά ... και η γυναίκα ... είναι συνεπώς, μέσα στην εξαιρετικά απαισιόδοξη εικόνα που δίνει ο Ησίοδος για την ανθρωπότητα και την εξέλιξή της.»).

B4.α.

- 1- ε
- 2- γ
- 3- στ
- 4- ζ
- 5- η
- 6- α

Στη στήλη Β περισσεύουν οι λέξεις: β. θέαμα, δ. θύμα.

B4. β. Ενότητα 6: «δημιουργοί» με τη σημασία «τεχνίτες»
«διαφθείροντο» με τη σημασία «καταστρέφονταν»

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
Ο δημιουργός (= ιδρυτής) κάθε επιχείρησης μεριμνά πρωτίστως για τη λειτουργία και την επιτυχία της. Ή Ο δημιουργός (= πλάστης) του σύμπαντος είναι ο Θεός.

Μια από τις κατηγορίες που βάρυναν τον Σωκράτη ήταν ότι οι νέοι διαφθείρονταν (= εξαχρειώνονταν) ηθικά από αυτόν.

B5.

Ο Καλλικλής πιστεύει ότι οι νόμοι επιβάλλονται από τους πολλούς και τους αδύνατους για την αυτοπροστασία τους. Θεωρεί, δηλαδή, ότι λόγω της ανικανότητάς τους επινοούν τους νόμους και τους επιβάλλουν στους πιο δυνατούς και ικανούς με σκοπό να έχουν όλοι ίσο μερίδιο σε όλα, γι' αυτό και χαρακτηρίζουν ως παράνομο και άδικο οτιδήποτε αντιβαίνει σε αυτή τη συνθήκη. Σύμφωνα με τον Καλλικλή, όμως, στη φύση επικρατεί το δίκαιο του ισχυρότερου. Αυτό που είναι σωστό και νόμος της φύσης είναι το να επιθυμεί να έχει ο ικανός και δυνατός περισσότερα από τους πολλούς. Στις πόλεις όμως με τους νόμους αυτό θεωρείται παράνομο και άδικο. Αδικία για τον Καλλικλή, με άλλα λόγια, είναι να μην έχει ο ικανός και δυνατός περισσότερα από τους πολλούς.

Αντίθετα, ο Πρωταγόρας, αν και είναι σοφιστής, αναγνωρίζει τη σημασία της δικαιοσύνης για τη συγκρότηση, τη συνοχή και την οργάνωση των πόλεων. Η δικαιοσύνη είναι μία δομική προϋπόθεση για την δημιουργία των πόλεων αλλά και την αντοχή τους μέσα στον χρόνο. Γι' αυτό μάλιστα αποδίδει στην απουσία της δικαιοσύνης και της σωφροσύνης, δηλαδή της πολιτικής τέχνης, τον κίνδυνο αφανισμού του ανθρώπινου γένους. Μάλιστα ο αποπειρατικός Παρατατικός «έζήτουν» που υπάρχει στο χωρίο δείχνει τις προσπάθειες των ίδιων των ανθρώπων να σχηματίσουν πόλεις. Επίσης η ευκτική επαναληπτική «άθροισθειεν» και το χρονικό επίρρημα «πάλιν» δείχνει ότι αυτές οι προσπάθειες ήταν χρονοβόρες. Αυτές οι προσπάθειες, όμως, κατέληγαν στις μεταξύ τους συγκρούσεις και τον αφανισμό, καθώς οι άνθρωποι αδικούσαν ο ένας τον άλλον και αφανίζονταν. Επομένως, σύμφωνα με την αφήγηση του Πρωταγόρα, η παρουσία πολιτικής τέχνης και των θετών νόμων της κοινωνίας διασφαλίζει την ίδια την επιβίωση των ανθρώπων, ενώ η αδικία οδηγεί αναγκαστικά στον αφανισμό τους.

ΘΕΜΑ Γ

Γ1.

Ο Άνυτος λοιπόν ακόμα κι αν έχει πεθάνει / ακόμα και πεθαμένος έχει κακή φήμη εξαιτίας της ανάρμοστης / κακής αγωγής του γιου του και της δικής του ακρισίας / ανοησίας. Ο Σωκράτης από την άλλη εξαιτίας του ότι υπερηφανευόταν για τον εαυτό του / εγκωμίαζε τον εαυτό του στο δικαστήριο προκαλώντας τον φθόνο έκανε τους δικαστές πιο πολύ να τον καταδικάσουν σε θάνατο. Εμένα μου φαίνεται ότι πέτυχε τη μοίρα που αγαπούν οι θεοί.

Γ2.

Ο Σωκράτης λόγω του ότι υπερασπίστηκε τον εαυτό του προκάλεσε τη θανατική του καταδίκη. Η δύναμη της ψυχής του φάνηκε από το γεγονός ότι αντιμετώπισε τον θάνατο με σθένος κρίνοντας ότι ήταν καλύτερο να πεθάνει παρά να συνεχίζει να ζει («τοῦ ἔτι ζῆν τὸ τεθνάναι αὐτῷ κρεῖττον εἶναι»). Αντιμετώπισε τον θάνατο ως αγαθό και γι' αυτό δεν έδειξε δειλία αλλά τον δέχτηκε με καλή διάθεση και τον υπέμεινε («οὐδὲ πρὸς τὸν θάνατον ἐμαλακίσατο, ἀλλ' ἰλαρῶς καὶ προσεδέχετο αὐτὸν καὶ ἐπετελέσατο»). Ο Ξενοφών αναγνωρίζοντας τη σοφία και τη γενναιότητα του Σωκράτη τον μνημονεύει και τον επαινεί («μεμνησθαι», «ἐπαινεῖν»). Υποστηρίζει τέλος ότι όποιος από εκείνους που επιδιώκουν την αρετή συναναστράφηκε κάποιον πιο ωφέλιμο από τον Σωκράτη, τον θεωρεί πιο καλότυχο απ' όλους τους ανθρώπους.

Γ3. α.

ἡμῖν μὲν οὖν δοκεῖ θεοφιλεστέρων μοιρῶν τετυχηκέναι · τῶν μὲν γάρ βίων τὰ χαλεπώτερα

β. ἔγνω: γνῶθι

ζῆν: ζῆ [ζῆθι]

τεθνάναι: τεθνηκώς - τεθνεώς ἴσθι / <τέθναθι>

Γ4. α.

διά τό μεγαλύνειν: εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο ρήμα «έποίησε» (καταψηφίσασθαι)

τοῦ ζῆν: έναρθρο απαρέμφατο ως γενική συγκριτική στο «κρείττον» (ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός)

τοῦ ἄνδρος: γενική κτητική (ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός) στο «τήν τε σοφίαν καί τήν γενναιότητα»

ἀξιομακαριστότατον: κατηγορούμενο στο αντικείμενο «τόν ἄνδρα» από το ρήμα «νομίζω»

β. Ανεξάρτητος (απλός) Υποθετικός λόγος που δηλώνει το Πραγματικό

Υπόθεση: εἰ + Οριστική (εἰ συνεγένετο)

Απόδοση: Οριστική (νομίζω)

Μετατροπή σε Προσδοκώμενο:

Υπόθεση: «ἐάν/ ἄν/ ἦν δέ τις τῶν ἀρετῆς ἐφιεμένων ὠφελιμωτέρω

τινὶ Σωκράτους συγγένηται»

Απόδοση: «ἐκεῖνον ἐγὼ τὸν ἄνδρα ἀξιομακαριστότατον νομιῶ.»

αἰμπινίσις

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ